

دلایل عقلی اثبات معاد چیست؟ آیا عالمی غیر از دنیا وجود دارد؟

اثبات معاد و آخرت با استفاده از دلایل عقلی و فطری

دلایل اثبات معاد چیست؟ از کجا معلوم که آخرت وجود دارد؟

واقعاً چه دلیلی دارد که ما هفتاد هشتاد سال، کمتر یا بیشتر، در میان مشکلات دست و پا بزنیم و بعد هم از دنیا برویم؟ تکلیف سختی‌هایی که کشیده‌ایم و ظلم‌هایی که در حق مان شده چه می‌شود؟ اگر قرار بوده ما این همه سختی بکشیم، پس چرا از ابتدا راحت طلب آفریده شده‌ایم؟ چرا دوست داریم در رفاه و آسایش مطلق باشیم؟ این میل از کجا می‌آید و در کجا قرار است پاسخ داده شود؟

شب‌هایی که خسته و زهوار دررفته از تلاش‌های روزانه به رخت‌خواب می‌روید و از شدت خستگی خواب‌تان نمی‌برد را به یاد بیاورید. غروُندهای همسرتان، اذیت و آزار بچه‌ها، امر و نهی‌های رئیس و بداخلاقی همکاران، قسط‌هایی که باید سر ماه پرداخت کنید اما وسوسه را ندارید، سر و صدای همسایه بی‌ملاحظه‌ای که روز و شب برایش فرقی ندارد، بدی آب و هوا، ترافیک و ده‌ها مشکلی که بر سرتان آوار شده و باید از صبح تا شب با آن‌ها کلنجار بروید...

اصلاً چه فرقی می‌کند که سالم زندگی کنیم یا ناسالم؟ پاک‌دامن بمانیم یا خلاف‌کار شویم؟ چه فرقی می‌کند که به اموال دیگران دست‌درازی کنیم، یا به حق خودمان قانع باشیم؟ مگر کسانی که با مکیدن خون دیگران به نان و نوا رسیده‌اند و شکم گنده کرده‌اند، بلایی سرشان آمده؟ مگر نه این که راست‌راست می‌گردند و صفا می‌کنند! اگر زندگی همین است و با مرگ همه چیز نابود می‌شود، چرا باید خودمان را تحت فشار بگذاریم و اخلاق را رعایت کنیم؟

این‌گونه سؤالات دست کم یک‌بار از ذهن همه ما گذشته است و اگر از دریچه عقل‌مان به آن‌ها نگاه کنیم، به راحتی ثابت می‌کنند که زندگی نمی‌تواند در همین چند روز دنیا خلاصه شود. حتماً در امتداد دنیا عالم دیگری وجود دارد که نظام حاکم

بر آن با دنیا کاملاً متفاوت است. این موضوعات و موضوعات مشابه که در ادامه می‌آیند، عقل ما را به اثبات معاد رهنمون خواهند کرد.

اثبات معاد با استفاده از قانون نسبت

قبلاً دربارهٔ قانون نسبت صحبت کردیم و گفتیم «نسبت بین دنیا و آخرت مانند نسبت رحم مادر به دنیاست.» درک این قاعده به اثبات معاد کمک زیادی می‌کند. فضای درون رحم یک فضای کوچک و تنگ و تاریک است و جنین برای زندگی در این فضا نه به چشم نیاز دارد، نه گوش، نه مغزی برای تفکر می‌خواهد و نه دست و پای که به کمک آن‌ها کارهایش را انجام دهد. همین که بندنافش به مادر متصل باشد و تغذیه کند، برایش کافیتست. با این حال، نه ماه تمام تلاش می‌کند و بی‌وقفه زحمت می‌کشد، تا اندام‌هایی که در رحم به هیچ دردش نمی‌خورند بسازد. چرا؟ چون می‌داند که به‌زودی محیط زندگی‌اش عوض می‌شود و زندگی در دنیای جدید، تجهیزات جدید می‌خواهد.

حالا فرض کنید قانون خلقت این بود، که همهٔ جنین‌ها درست در لحظهٔ تولد خفه می‌شدند و از بین می‌رفتند! تکلیف تلاش‌های جنین چه می‌شد؟ نه ماه رنج و زحمت او به کجا می‌رفت؟ اگر قرار بود همهٔ جنین‌ها موقع تولد از بین بروند، بارداری چه معنایی داشت؟ هیچ عقل سلیمی این پوچی و بی‌هدفی را نمی‌پذیرد و همهٔ انسان‌ها بدون استثنا می‌دانند، که جنین برای تولد به دنیا خلق شده، نه برای نیستی و فنا. در نظر گرفتن دنیا بدون آخرت هم دقیقاً مثل این است که دوران جنینی را بدون دنیا در نظر بگیریم. چنین باوری کاملاً با عقل در تضاد بوده و دلیلی برای اثبات معاد است.

نکتهٔ دیگر این است رحم مادر در دل دنیاست، سپس دنیا چیزی از خودش (اسپریم) را به درون رحم می‌فرستد، اسپریم با تخمک ترکیب شده تبدیل به جنین می‌شود و دوباره به دنیا برمی‌گردد. پس در واقع جنین به دنیا «نمی‌آید». مبدأ جنین در دنیا بوده و او پس از تولد، دوباره به دنیا «برمی‌گردد». همین نسبت بین دنیا و آخرت هم برقرار است؛ دنیا در دل آخرت و آخرت محیط

بر دنیاست.^۱ روح ما قبل از تولد، در ملکوت (برزخ) بوده است و ما پس از مرگ دوباره به ملکوت برمی‌گردیم. به همین دلیل برای توصیف آخرت و حرکت انسان به سمت آخرت از لفظ «معاد» به معنی «بازگشت» استفاده می‌شود.

اثبات معاد با استفاده از ویژگی‌های فطری

یکی از روشن‌ترین دلایل برای اثبات معاد وجود ویژگی‌های ذاتی و فطری ماست. ما انسان‌ها به‌طور طبیعی گرایش‌هایی داریم که بعضی از آن‌ها به‌هیچ‌عنوان در دنیا پاسخ داده نمی‌شوند. یکی از این گرایش‌ها میل به راحت‌طلبی و لذت‌طلبی مطلق است. ما ذاتاً راحت‌طلب‌ایم و از سختی کشیدن بدمان می‌آید. دوست داریم از زندگی لذت ببریم، بی‌آن‌که دغدغه‌ای آزارمان بدهد، یا عاملی جلوی لذت بردن‌مان را بگیرد. اما قوانین دنیا با رویاهای ما در تضاد است. دنیا هیچ لذتی به ما نمی‌دهد، مگر آن‌که در ازایش باری بر دوش‌مان بگذارد. مثلاً لذت جنسی با خستگی و تحلیل قوای جسمانی همراه است و اگر در ارضای آن زیاده‌روی شود، عوارض شدید جسمی و روحی به همراه دارد. لذت غذا خوردن منوط به سختی کشیدن و پول درآوردن، تهیه مواد غذایی و پختن آن‌هاست. تازه هر چه قدر هم دل‌مان می‌خواهد، نمی‌توانیم غذا بخوریم! چون گنجایش معده‌مان محدود است.

علاوه بر این‌ها، ما در هر لحظه فقط می‌توانیم در یک مکان حضور داشته باشیم و این موضوع لذت‌های ما را محدود می‌کند. مثلاً اگر ثروت‌مندترین فرد دنیا باشیم و چندین ویلای مجلل در بهترین نقاط دنیا داشته باشیم، باز هم نمی‌توانیم هم‌زمان از همه آن‌ها لذت ببریم؛ چون نفس ما در زندان جسم محصور است و جسم نیز محدود به مکان و زمان است. نکته دیگر در بحث لذت‌طلبی این است که نفس ما به دلیل بی‌نهایت‌طلب بودن، از لذت‌های تکراری خسته می‌شود و دم به دم لذت‌های جدید می‌خواهد؛ اما دنیا نمی‌تواند دائماً لذت‌های جدید در اختیار ما بگذارد، چون قابلیتش را ندارد.

«إِنَّ مَعَ الدُّنْيَا آخِرَةَ وَ الْآخِرَةَ مُحِيطَةٌ بِالدُّنْيَا»، بحار الأنوار، ج 30، ص 172

یکی دیگر از گرایش‌های فطری که دنیا ظرفیت پاسخ‌گویی به آن را ندارد، میل به بقا و جاودانگی است. هیچ انسانی از نیست شدن و فنا خوشش نمی‌آید و علت ترس خیلی‌ها از مرگ همین موضوع است. ما دوست داریم تا ابد زنده باشیم، اما دنیا نمی‌تواند این خواسته را برآورده کند؛ چون ماهیت دنیا زوال‌پذیر است.

باتوجه به قانون اول آرزوها، چیزی که وجود ندارد نمی‌تواند مطلوب ما باشد. به عبارتی اگر از وجود چیزی اطلاع نداشته باشیم یا اساساً آن چیز وجود نداشته باشد، کششی برای خواستنش در ما پدید نمی‌آید؛ چون عدم را نمی‌توان آرزو کرد. پس اگر میل به جاودانگی، لذت‌طلبی و راحت‌طلبی مطلق در وجود ما هست، حتماً این میل ما به ازای بیرونی دارد و قطعاً عالمی هست که نظام حاکم بر آن مطابق با این امیال طراحی شده است. این موضوع دلیل دیگری برای اثبات معاد است و در مباحث اسلامی از آن با نام «برهان فطرت» یاد می‌شود.

اثبات معاد با استفاده از برهان عدالت

از دیگر دلایل اثبات معاد نظام جزا و پاداش حاکم بر دنیاست. دنیا هیچ‌گاه نمی‌تواند پاداش خوبی‌های افراد را به‌طور کامل عطا کند، یا بدکاران را به‌طور کامل به سزای عمل‌شان برساند. وقتی شما جان کسی را از مرگ نجات می‌دهید، روح او را از فساد و گمراهی بیرون می‌کشید، زندگی‌اش را متحول می‌کنید و... او در بهترین حالت از شما تشکر می‌کند، یا نهایتاً به پاس قدردانی، هدیه‌ای به شما می‌دهد. تازه خیلی وقت‌ها در همین حد هم اتفاق نمی‌افتد و بسیاری از آدم‌ها نه تنها یک تشکر خشک و خالی نمی‌کنند، بلکه خوبی را با بدی جواب می‌دهند! عبادت‌های ما هم در دنیا به‌طور شایسته پاسخ داده نمی‌شود. چون حتی اگر خداوند در ازای خوبی‌ها و عبادت‌های ما همه نعمت‌های روی زمین را در اختیارمان بگذارد، خود ما توانایی استفاده از آن‌ها را نداریم؛ چون علاوه بر این که عمرمان محدود است، روح‌مان هم در حصار زمان و مکان گرفتار است و نمی‌تواند از همه نعمت‌ها بهره‌مند شود. بهره‌مندی هم‌زمان از میلیاردها نعمت و لذت تنها در بهشت امکان‌پذیر است.

دنیا توانایی مجازات مجرمان و تبه‌کاران را هم به‌طور کامل ندارد. کسی که حق میلیون‌ها انسان را ضایع کرده، آن‌ها را به بردگی کشیده، به قتل رسانده، دارایی‌هایشان را تصاحب کرده، بنیان خانواده‌شان را پاشانده، انحراف فکری و عقیدتی در آن‌ها ایجاد کرده و... چگونه باید مجازات شود، تا به سزای همه اعمال پلیدش برسد؟ طبیعتاً چنین مجازاتی در دنیا ممکن نیست و تنها جهنم است که چنین قابلیت‌هایی دارد.

اثبات معاد با توجه به جاودانگی روح

یکی دیگر از دلایل اثبات معاد، توجه به جاودانگی روح است. در درس‌های قبلی ثابت کردیم، که انسان فقط همین جسم مادی نیست؛ انسان موجودی دو بُعدی و مرکب از جسم و روح است که با مرگ، جسم‌اش از بین می‌رود و می‌پوسد؛ اما روح‌اش باقی می‌ماند و به حیات خود ادامه می‌دهد. هم‌چنین ثابت کردیم که روح جاودانه است، چون مجرد است و موجودات مجرد از بین رفتنی نیستند. با توجه به این نکات حتماً باید عالمی وجود داشته باشد که با ساختار روح ما تناسب داشته باشد و ما بتوانیم پس از مرگ به حیات خود در قالب یک موجود مجرد و ابدی ادامه دهیم. آن عالم، عالم آخرت است.

نکاتی که در این درس گفتیم، دلایل عقلی و فطری برای اثبات معاد بود، که برای همه افراد با هر گرایش و اعتقادی قابل فهم است. دلایل مهم دیگری نیز برای اثبات معاد وجود دارد؛ از جمله [دلایل قرآنی](#)، روایی و برهان‌هایی که بر پایه خداشناسی استوار است و ما در این‌جا از بیان آن‌ها صرف‌نظر می‌کنیم. اگر پرسش یا ابهامی درباره مباحث مطرح شده دارید، حتماً در بخش نظرات با ما در میان بگذارید.